

Fecr Yayınları: 448

TEFSİR GELENEĞİNDE RİVÂYET

Prof. Dr. Ali KARATAŞ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

Gözden Geçirilmiş 2. Baskı: Eylül 2021

ISBN: 978-625-7879-92-7

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

TEFSİR GELENEĞİNDE RİVÂYET

Prof. Dr. Ali KARATAŞ

Ankara 2021

Ali KARATAŞ

Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesinde doğdu (1977). İlk ve orta öğrenimini Gümüşhacıköy'de tamamladı (1994). On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1999). On yılı aşkın bir süre Diyarbakır ve Sakarya'da Milli Eğitim Bakanlığı'nda öğretmen olarak görev yaptı. *Süleyman Ateş'in Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri ve Tasavvufî Yönü* isimli tezi ile Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden yüksek lisans diploması aldı (2002). Daha sonra Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde *Mâtürîdî'nin Te'vilâtü'l-Kur'an'ın'da Kur'an'ı Kur'an'la Tefsir* konulu teziyle doktorasını tamamladı (2011). Beş yıl süre ile Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yaptı. 2018'den itibaren Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde çalışmaya başlayan Karataş, Temmuz 2021'de profesörlük kadrosuna atandı. Çeşitli kitapları bulunan yazarın, bazı kitaplarda bölüm yazarlıkları ve hakemli dergilerde yayımlanmış makaleleri vardır. Kitap editörlüklerinin yanı sıra sahibi olduğu Tefsir Araştırmaları Dergisi'nin (TADER) editörlüğünü de yürütmektedir. İngilizce ve Arapça bilen Karataş, evli ve iki çocuk babasıdır.

karatasali5@gmail.com

KISALTMALAR

- byy. : Baskı yeri yok
çev. : Çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h. no: : Hadis numarası
neşr. : Neşreden
ö. : Ölümü
s. : Sayfa
sad. : Sadeleştiren
tahk. : Tahkik eden
terc. : Tercüme eden
ty. : Tarih yok
Yay. : Yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ -----	9
GİRİŞ -----	11
Araştırmanın Konusu ve Önemi -----	11
Araştırmanın Amacı ve Yöntemi -----	12

BİRİNCİ BÖLÜM

TEFSİR VE RİVÂYET -----	19
1. Tefsir ve Te'vîl -----	19
1.1. Tefsir ve Te'vîl -----	19
1.2. Tefsir - Te'vîl İlişkisi -----	24
2. Rivâyet ve Kültür -----	30
2.1. Rivâyet, Eser ve Nakil -----	30
2.2. Rivâyet Türleri -----	31
2.3. Bazı Medeniyetlerde Rivâyet -----	33
2.4. İlimler Bağlamında Rivâyete Genel Bir Bakış -----	38
2.5. Kültür Naklinin Bir Aracı Olarak Rivâyet -----	45
3. Rivâyet Tefsiri -----	47
4. Rivâyet ve Dirâyet -----	60
4.1. Rivâyet-Dirâyet Ayrımı -----	61
4.2. Rivâyet-Dirâyet Ayrımının Dayanağı -----	69
5. Tefsir ve Rivâyet İlişkisi -----	88
5.1. Tefsirin Hadisten Ayrılması -----	88
5.2. İlk Dönem Tefsir Faaliyetleri -----	98

İKİNCİ BÖLÜM

TEFSİR RİVÂYETLERİNİN KAYNAKLARI -----	113
1. Haber-Eser -----	113
1.1. Merfû, Mevkuf ve Maktu' Haber -----	117
1.2. Haberlerden Yararlanma -----	129
2. Tarih-Siyer Malzemesi -----	141
2.1. Tarih-Siyer Kaynakları -----	144
2.2. Bağlam Bilgisi -----	148
2.3. Siret, Kur'an ve Hayat İlişkisi -----	153
2.4. Tarihin Özel, Hükmün Genel Olması -----	158
3. Arap Geleneği ve Kültürü -----	169
3.1. Cahiliye Dönemi -----	170

3.2. Cahiliye Şiiri -----	182
3.3. Kavramlar ve Arap Geleneği ile İlişkisi -----	184
4. Ehl-i Kitap Kültürü -----	190
4.1. Kur'an ve Metinlerarası İlişki -----	192
4.2. Tefsir ve Metinlerarası İlişki -----	197
4.3. İslamiyât ve İsrâiliyyât -----	199
4.4. Ehl-i Kitap Kültüründen Yararlanma -----	212
4.5. İsrailiyat Nedeniyle Eleştirilen Müfessirler -----	227

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEFSİR RİVÂYETLERİNİN PROBLEMLERİ -----	239
1. Sıhhat -----	240
1.1. Haber-Eser -----	246
1.2. Cahiliye Şiiri ve Kültürü Bilgisi -----	253
1.3. Tarih ve Siyer Bilgisi -----	261
1.4. Kıraatler -----	265
2. Çeşitlilik ve İhtilaf -----	268
2.1. Haber-Eser -----	275
2.2. Cahiliye Kültürü -----	287
2.3. Kıraatler -----	290
2.4. Ehl-i Kitap Kültürü -----	292
3. İsnad -----	295
3.1. İsnadın Tarih Seyrine Genel Bir Bakış -----	295
3.2. İsnadların Hafzedilmesi Sorunu -----	298
3.3. Mürsel ve Muallak Haberler -----	300
3.4. Bazı Müfessirlerde İsnad Hazfi -----	303
4. Öznellik -----	315
4.1. Tefsir Rivâyetlerinde Öznellik -----	317
4.2. Kur'an'dan Kaynaklanan Öznellik -----	319
4.3. Sahabe Öznelliği -----	322
4.4. Tabiin Müfessirlerinin Öznelliği -----	332
4.5. Arap Dili ve Kültüründe Öznellik -----	334
4.6. Tarih ve Siyer Malzemesinde Öznellik -----	335
4.7. Öznelliği Azaltma -----	337
SONUÇ -----	341
KAYNAKÇA -----	351

ÖN SÖZ

Kur'ân'ı anlama faaliyetlerinin çabası olarak ortaya çıkan tefsir ürünleri rivâyet ve dirâyet tefsirleri şeklindeki bir tasnife göre değerlendirilmektedir. Fakat bu tasnif hem ilim olarak tefsiri hem de tefsir ürünlerini anlamayı zorlaştırmaktadır.

Tefsirin rivâyet ve dirâyet tefsiri şeklindeki ayrımının sağlam bir temeli olmaması, rivâyet tefsiri ve kaynakları gibi bir temelden hareket etmemizi güçleştirmektedir. Aslında bu araştırmanın ilk aşamalarında böyle bir kabul, temel hareket noktası olarak belirlenmişti. Fakat okumalarımız, bu düşünceden vazgeçmemizi sağladı ve bizi, araştırmayı tefsir geleneğinde rivâyet çerçevesinde ele almanın daha doğru olacağı kanaatine yöneltti. Dirâyet kaynağı olarak gösterilen Arap dili ve edebiyatının gerçekten böyle olup olmadığını sorgulanmasını gerektirdi. Yine rivâyet teriminin, tefsir geleneğinin kullandığı malzeme bağlamında, özel olarak hadisteki anlamından daha farklı olabilir mi sorusunu gündemimize getirdi.

Aslında bazı başlıkların, daha önceki araştırmalarda ele alınmış olması sebebiyle tekrar incelenmesinin gerekliliğini bize sorgulatsa da çalışmamızın genel bakış açısı içinde, bu başlıkların yeniden değerlendirmeye tâbi tutulmasının uygun olacağını düşündük. Bu nedenle bu konuların, farklı bir boyutta tartışılması gerektiği fikrinden hareketle ilim dünyasının dikkatlerine sunulmasını reklı gördük. Ayrıca modern dönem tefsir algısının, farkında olmadan genel bir yaklaşım gibi zihinlerimizde oluşturduğu kabullerinin var olduğunu araştırma sürecinde anladık ve böylece, bunların doğruluğunu tartışma ihtiyacı hissederek tefsir geleneğine, farklı bir açıdan bakmayı denedik. Araştırmamızı bu ekseninde sürdürdük. Neticede -giriş bölümünde ve diğer kısımlarda ayrıntılı olarak açıklayacağımız şek-

liyle- konuya rivâyet tefsiri yerine, tefsir geleneğinde rivâyet, rivâyet kaynakları ve tefsir rivâyetlerinin problemi çerçevesinde devam edilmesinin isabetli olacağına karar verdik.

Kitabımızın ilk baskısı 2015'te yapıldı. Plan ve içerik açısından tekrar gözden geçirildi, gerekli görülen yerlerde düzeltmeler yapıldı.

Araştırma sürecinde planın şekillenmesi ve ortaya çıkmasında fikirleriyle destek veren Prof. Dr. Mustafa Öztürk, Prof. Dr. Ahmet Nedim Serinsu; çalışmayı okuyarak yaptığı düzeltmelerle katkı sağlayan Doç. Dr. İsmail Aydın, Doç. Dr. Mithat Eser, Doç. Dr. Murat Kayacan, Doç. Dr. Osman Oruçhan, Araştırma Görevlisi Mustafa Yasin Akbaş ve diğer arkadaşlarıma katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Daha da önemlisi bu kitabın yazılması esnasında her türlü özveriyi göstererek bana desteğini esirgemeyen sevgili eşime ve canım evlatlarıma hassaten şükran borcumu bu vesileyle ifade etmek istiyorum. Yakında zamanda vefat eden, hayatın türlü sıkıntılarına maruz kalmasına rağmen bizlerin yetişmesinde emeği olan sevgili anem için de Rabbimin rahmet ve şefkatinin ulaşması dileklerimi canı gönülden niyaz ederim. Basımı gerçekleştiren Fecr Yayınları'na da ayrıca şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmak bizden tevfik ise Allah'tandır.

Ali KARATAŞ